

הלכות קריאת שמע סימן רלה

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק ח]

דְּשָׁרֵי לְעִשׂוֹת כֵּן בְּשַׁעַת הַדְּחָק⁸, וְכִינּוּן שֶׁנֶּחֱשֵׁב לְעִנְיָן תְּפִלָּה לְלִלָּה⁹.
(8) שאם אין זה שעת הדחק, היא תרתי דסתרי, למי שרגיל להתפלל מנחה אחרי פלג המנחה וכדעת רבנן. אמנם, לענין מנחה בערב שבת, כתב לקמן (סי' רסז ס"ק ג, בשם המג"א) שאפילו מי שרגיל להתפלל מנחה כל יום לאחר פלג המנחה, מותר לו בערב שבת לכתחילה להתפלל ערבית מפלג המנחה, שכיון שקיבל עליו שבת, נחשב לילה גם לענין תפילה, אלא שיזהר על כל פנים להתפלל באותו יום מנחה קודם פלג המנחה.

(9) וכשמתפלל ערבית מוקדם בערב ראש חודש, כתב בשעה"צ לקמן (סי' תרצג ס"ק ו) שיאמר "עלה יובא" בשמונה עשרה. וכן משמע במשנב לקמן (סי' תכד ס"ק ב) לענין יעלה יובא בברכת המזון בערב ראש חודש, וכן במוצאי ראש חודש.

ולענין מי שלא הניח תפילין וכבר התפלל ערבית מבעוד יום, כתב השו"ע לעיל (סי' ל ס"ה) שיש מי שאומר שאין לו להניח אחר כך, אך במשנב"ב שם (ס"ק יז) הביא שכתבו האחרונים שחייב להניח, אבל לא יברך עליהן. אכן אם הוא עדיין לא התפלל, אף על פי שהציבור התפללו כבר ערבית, יניח בברכה. ואם הניח כבר קודם לכן, אין ראוי להניח שוב אחרי שהציבור התפללו ערבית, שכיון שהציבור התפללו, נחשב ללילה.

וכן לענין ציצית, כתב הרמ"א לעיל (סי' יח ס"א) שאם התפלל ערבית מבעוד יום לא יברך על הציצית, כיון שעשאו ללילה, ולילה לאו זמן ציצית.

ולענין ספירת העומר, כתב בביה"ל לקמן (סי' תפט ס"ג ד"ה מבעוד יום) שאף לנוהגים להתפלל ערבית מפלג המנחה, אינו נחשב ללילה לענין ספירת העומר, ומ"מ אם חוששים שישכחו לספור אחרי צאת הכוכבים, יספרו מבעוד יום בלא ברכה, ובלילה יחזרו לספור בברכה.

[משנב ס"ק ט]

כִּי אִם בְּקִרְיָאָה שְׁנֵיהֶ שְׁקוּרָא אַחַר כֶּף בְּמִנְהָ¹⁰.

(10) שאם יכוון לצאת בקריאה שקורא מבעוד יום, כתב בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ב סי' ט) שעובר בקריאה זו משום 'בל תוסיף', וסיים (שם) שצריך עיון לדינא אם שייך 'בל תוסיף' בקריאת שמע, כיון שהוא גם לימוד תורה. ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' נו) הביא שהגאון הצדיק ר' שלמה בלוך שמע מהחפץ חיים, שאם קורא קריאת שמע של שחרית לאחר זמנה עובר בזה על 'בל תוסיף'. וכתב שם, שלדבריו הוא הדין אם קורא קריאת שמע של ערבית מבעוד יום ומכוון לצאת שעובר ב'בל תוסיף'.

[שעה"צ ס"ק ט]

דִּיתְנָה אִם זְמַנָּה עֶקְשׁוּ¹¹.

(11) משמע מדבריו שמועיל תנאי במצוות, וכן כתב לקמן (סי' תפט ס"ק טז) לענין מי שסופר ספירת העומר בין השמשות. וכן כתב לעיל (סי' לא ס"ק ח) לענין הנחת תפילין בחול המועד. אמנם, לגבי מי שחושש שיעבור זמן קריאת שמע, כתב לעיל (סי' מז ס"ק לא) שיקרא קודם התפילה ויכוון לצאת בזה, ולא הביא את העיצה של הרע"ק"א (שם) שיעשה תנאי.

[משנב ס"ק י]

כְּדִי לְסַמְךָ אֶאֱלָה לְתַפְלָה¹², וְגַם לְהַתְּפַלֵּל עִם הַצְּבוּרִים¹³.

(12) ואף על פי שלא יצא ידי חובת קריאת שמע, נחשב שסומך גאולה לתפילה, וכן כתב בביה"ל לעיל (סי' מז ס"ט ד"ה כי) לענין

מי שקרא קריאת שמע קודם התפילה, ואחר כך קרא עוד הפעם קריאת שמע וברכותיה עם הציבור.

(13) ודוקא משום המעלה של תפילה בציבור הקלו להתפלל מבעוד יום, אבל יחיד הדר בכפר ואין לו מנין, כתב לעיל (סי' צ ס"ק לב) שימתין עד צאת הכוכבים, ואף על פי שיפסיד משום כך את המעלה של תפילה בזמן שהציבור מתפללים.

ולענין נער ביום שנעשה בר מצוה, האם צריך להמתין להתפלל ערבית בצאת הכוכבים כשיעשה בר מצוה, בשו"ת משיב דבר (ח"א סי' יח) ובשו"ת בנין שלמה (או"ח סי' ט) כתבו ששמע ברמ"א לעיל (סי' נג ס"ו) שרק שי"ץ לא יהיה לתפילת ערבית אך לעצמו יכול להתפלל מבעוד יום. ובשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' יז) כתב שמעיקר הדין יכול להתפלל מבעוד יום, אבל אם מודקדק להמתין לצאת הכוכבים כדי לקיים את המצוה הראשונה בלי שום ספק, תבוא עליו ברכה. וראה עוד מה שכתבנו לעיל סי' מז ס"ק יג.

[משנב ס"ק יא]

מְחַבְּרֵין לְהַזְכִּיר בְּלִילָה יוֹצֵא בְּזָה הַזְמָנָה¹⁴ וכו', כָּל הַשֵּׁלֶשׁ פְּרָשִׁיּוֹת¹⁵.

(14) ולענין זכירת יציאת מצרים בלילה, אם הוא מדרבנן או מדאורייתא, כתב לעיל (סי' סז ס"ק ג) שהפמ"ג הסתפק בזה, והשאגת אריה כתב שהוא מדאורייתא. וראה עוד מה שכתבנו שם.

ולגבי ליל פסח, כתב המנחת חינוך (מצוה כא אות ה) שאף לסוברים שכל השנה יכול להזכיר יציאת מצרים מפלג המנחה, בליל פסח יש להזכירו דוקא בלילה בזמן שחייב באכילת מצה.

(15) כאן לא הכריע בזה, אמנם לעיל (סי' סז ס"ק ג) ולקמן (סי' רלט ס"ק א) סתם שעליו לקרוא את שלש הפרשיות, ובשעה"צ שם (ס"ק ב) הביא את המ"א הנ"ל שכתב שיקרא שתי פרשיות, אך כתב שלפי מה שכתב השאגת אריה יש לו לקרוא את כל השלש פרשיות, כדי להזכיר יציאת מצרים דוקא בלילה. והוסיף בשעה"צ שיש לו לכוון בפרשת ויאמר לצאת ידי חובת זכירת יציאת מצרים, ואפילו לדעת החיי אדם שכתב שגם אם לא כיוון בקריאת שמע של שחרית וערבית יוצא בדיעבד [ראה במשנב לעיל סי' ס ס"ק י], שם כיון שקוראה על סדר התפילה, מסתבר שמכוון לקיים את המצוה כתקנת חז"ל, מה שאין כן בזה שקוראה לאחר התפילה.

ואולם בעיקר חיוב הזכרת יציאת מצרים בלילה, אם תיקנו לומר את כל פרשת ויאמר, או שמספיק לומר פסוק של יציאת מצרים, כתב הביה"ל לעיל (סי' סז ס"ה ד"ה ואלו) שמהרמב"ם משמע שתיקנו לומר דוקא את פרשת ויאמר, שגם בלילה דין פרשה זו כמו שתי הפרשיות הראשונות. ובשנות אליהו (ברכות פ"א מ"ה) כתב שלא נתקנה פרשת ויאמר בלילה.

[משנב ס"ק יב]

קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֵא בְּרִכּוֹת¹⁶ וכו', שְׁעַל מִטְּוֹת אֵין מְכּוּן לְזָה¹⁷ וכו', אֶלְא שׁוֹתְקִין עַד שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה¹⁸ וּמְתַפְּלִין עִמָּהֶם¹⁹.

(16) ואם קרא קריאת שמע לאחר פלג המנחה והלך לישון, כתב בשו"ת שבת הלוי (ח"ח סי' לח) שאין צריך להעירו. ומה שכתב השו"ע לעיל (סי' סג ס"ה) שמעירים אותו לקרוא קריאת שמע, מדובר שעדיין לא קרא כלל קריאת שמע. וראה מה שכתבנו שם ס"ק טז.

(17) ואם באמצע קריאת שמע שעל המיטה נזכר שלא קרא קריאת שמע שנית לאחר צאת הכוכבים, כתב בשו"ת רב פעלים (ח"ד סי' 60) **המשך במילואים עמוד 60**

הלכות קריאת שמע סימן רלה

קמט באר הגולה

ה ש

(ח) *ואם הצבור מקדימים לקרות קריאת שמע מבעוד יום, (ט) יקרא עמהם קריאת שמע (י) ובכוחיה ויתפלה עמהם, (יא) וכשיגיע זמן, קורא (יב) קריאת שמע בלא ברכות: הגה (יג) *ומיהו, לא יתור ויתפלה בלילה אף-על-פי שהצבור (יד) מקדימים הרבה לפני הלילה, אלא-אם-כן גייל בשאר פרישות וחסידות, (טו) דאז לא

משנה ברורה

באר הלקה

* ואם הצבור מקדימים וכו', ויתפלה עמהם. ובמשע-רב אות סה קמט, דמוטב להתפלה ערבית בזמנה ביחוד²², אם אי אפשר לו לאסוף עשרה בזמן קריאת שמע, ואף בשבת דעונו שם ויתפלה בזמנה דוקא: * ומיהו, לא יתור ויתפלה וכו'. הלשון מגמגם, דכיון שהוא מתפלה עמהם לכתחלה משום דאין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור, פשיטא שלא יתור ויתפלה משום ברכה לבטלה? ועוד, דמאן דרגיל בפרישות, היכי שרי לה לתור ולהתפלה? ואפשר פנתו כמו שכתב רב האי ומוכח בבית-יוסף, שיש נהוגים להתפלה עם הצבור תפלת נדבה, ואחר-כך בזמנה מתפלה עוד, תפלת חובה, ותפלת ביחוד-יوسف דבנה צריך שיהא מפור עצמו שיהא נהיר ונרי בכנהג, עין שם, ולזה אפשר פנ הכא בהג"ה, ומצאתי אחר-כך שפן היה מפרש הלבוש וכן העתיק בחבורו, עין שם. אבל באמת כל זה דחוק, והמעין במקור הכתובים במקרא, ובהגות מימינו ובתרומת-הדשן יראה שלא נזכר כלל לתור ולהתפלה, אלא כתבו פלם דצריך לנהוג כדעת רבנו תם לקרא ולהתפלה לאחר פלג המנחה, והנהוגים לשום בקריאת שמע ובתפלה עד צאת הכוכבים מחזי כהנרא, וכוננם מאחד דפורש מן הצבור שקוראים ומתפללים אחר פלג המנחה, וכתב הבית-יוסף, דלענין תפלה יש לסמוך עליהם שלא לפרש מן הצבור ולהתפלה עמהם בשנה, אבל בקריאת שמע שלוב הפוסקים לא יצאו קום צאת הכוכבים, בודאי מתר לו לאחר בקריאתו עד צאת הכוכבים, וכן העתיק בדרבי-משה, וכפי הנראה שנת-סופר הוא בראשון צריך לומר: ומיהו לא יאחר להתפלה בלילה וכו', וכן הוא באמת הלשון בתרומת-הדשן, עין שם, ואדברי המחבר קאי, וכתבו דאף-על-גב דלענין קריאת שמע אם ירצה להמתין בקריאת שמע ובכוחיה עד צאת הכוכבים, בודאי שפיר עבדי, וכמו שהמנהג באמת בזמננו, אבל על-כל-פנים שמונה-עשרה יתפלל עם הצבור, ואם גם ימתין בתפלה, מחזי כהנרא. ואפשר עוד, דהלשון "יתור" שכתב בלשון הוא, ומשום דגבי קריאת שמע לפי המנהג שקורין עם הצבור סתם "חזור", נקט גם הכא "חזור", והפנה

דהא כבר ברך אותם, ואף-על-גב דלא יצא בקריאת שמע שקרא קדם הזמן, (ה) אף-על-פירכן לא היו הברכות לבטלה, דאף-על-גב דמסמיכין להן לקריאת שמע, מפל מקום עקרון לא נתקנו דוקא לקריאת שמע, ולפיכך בדיעבד שקראן (ו) קדם לזמן של קריאת שמע יצא: (ח) ואם הצבור וכו'. והיו עושין בן מפני הדחק, (י) שכמה פעמים אלו היו ממתנין בתפלת ערבית עד צאת הכוכבים הנה כל אסור הולך לביתו ולא היו מתפללין בצבור, שטרה להם להתאסף עוד, וגם איכא עמיה-הארץ טובא, דאי לא יתפללו בצבור לא היו מתפללין כלל, ועל-כן סומכין עצמן על דעת רבי יהודה שקבירא לה דמפלג-המנחה ולמעלה נחשב ערבית להתפלה תפלת ערבית, וכדאימא לעיל סימן רלג דשרי לעשות כן בשעת הדחק⁸, וכיון שנחשב לענין תפלה ללילה⁹, (ט) הנה מנהגם שהיו קורין אז גם-כן קריאת שמע, אף שהוא דלא פהלקתא לרב הפוסקים: (ט) יקרא עמהם קריאת שמע. ולא (ט) וכן אז לצאת ידי חובת קריאת שמע, כי אם בקריאה שניה שקורא אחר-כך בזמנה¹⁰: (י) ובכוחיה ויתפלה עמהם. כדי (י) לסמוך גאולה לתפלה¹², וגם להתפלה עם הצבור¹³: (יא) וכשיגיע זמן קורא וכו'. ודי שיקרא שפי פרישות הראשונות, כיון שהזכיר יציאת מצרים בבית-הכנסת, דנהי דלענין קריאת שמע לא יצא בנה הזמן משום דאפתי לאו זמן שכיבה הוא, לענין יציאת מצרים שאנו מחבין להזכיר בלילה יוצא בנה הזמן¹⁴ [מ"א בשם תר"ן]. אבל בשאגת-אריה האריך ומסיק דירא-שמים יש-לו לזהר לקרות כל השלש פרישות¹⁵ של קריאת שמע אחר צאת הכוכבים:

(יב) קריאת שמע בלא ברכות¹⁶. ואין כדאי לסמוך (יב) על הקריאה שקורא על משתו אפלו אם מנהגו לקרות כל השלש פרישות, דהא צריך לכוון לצאת ידי מצות עשה של קריאת שמע, כדלעיל בסימן ס, וקריאת שמע שעל משתו אין אנו מכוניים לשם מצוה כי אם להבדיל הפזיזין; (יג) ועוד, שאפלו אם נימא דאין צריך כוונה לצאת המצות-עשה, צריך על-כל-פנים כוונת הלב לקבל עליו על מלכות שמים במזוה, ובאותה שעל משתו אין מכוון לזה¹⁷. והנה בזמננו נהגו רב העולם לקרות קריאת שמע ולהתפלה אחר צאת הכוכבים פדיון, מיהו, באיזה מקומות בבתי-כנסיות יש עדין מנהג הישן שמתפללין תכף אחר מנחה אף שהוא מבעוד יום קצת, והמתפלל במקומות האלו יראה לתור ולקרות קריאת שמע עמהם, ויתפלה עמהם על משתו פדיון ויכוון לצאת בנה המצות-עשה של קריאת שמע. ובאיזה מקומות יש מנהג שהמתנין אינן קוראין קריאת שמע עם הצבור, אלא שותקין עד שמונה-עשרה¹⁸ ומתפללין עמהם¹⁹, וממתנין אחר התפלה עד צאת הכוכבים וקורין קריאת שמע ובכוחיה, ואין חוששין לסמיכת גאולה לתפלה, וגם מנהג זה נזכר בדברי הקדמונים, עין בבית-יוסף, ועין מה שכתבנו לעיל בסימן רלג סעיף א במשנה ברורה. ואשרי המתפלל מצריב בזמנו בצבור, ועין מה שכתבנו באור הלקה בשם המעשה-רב: (יג) ומיהו, לא יתור וכו'. עין באור הלקה: (יד) מקדימים. הסקמת (יג) הפוסקים הוא דעל-כל-פנים אין לו להקדימה יותר מפלג המנחה, ואם הקדים לא יצא, לא בקריאת שמע (יד) ובכוחיה ולא בתפלה כללי עלמא, וצריך לתור ולקרא קריאת שמע ובכוחיה ולהתפלה שמונה-עשרה. ואפלו מפלג המנחה ולמעלה, אינו אלא למי שהתפלל מנחה קדם פלג, אבל להתפלל מנחה ומעריב אחר פלג הוי תרתי דסתרי אהדדי: (טו) דאז לא מחזי כהנרא. אבל מה שחזרו וקורא קריאת שמע לא מחזי כהנרא, (טו) דלענין קריאת שמע עמט כל הפוסקים מסכימים דמנהג הוא מצאת הכוכבים, כתבו האחרונים: מי שזוהר לקרות קריאת שמע ולהתפלה בצבור בזמנה, וכשהיה בצבור שקורים ומתפללים מבעוד יום, טעה והתחיל בברכת קריאת שמע, יגמרו הברכות עם הקריאת-שמע עד שמונה-עשרה כדי שלא יהיה ברכה לבטלה, אבל שמונה-עשרה לא יתפלה עמהם²¹, וכשיגיע זמן קריאת שמע יקרא קריאת שמע בלא ברכות ולהתפלה (טו) עם הצבור, ואף-על-גב דעקשו אינו

שער היצוין

(ה) רש"א ושאר פוסקים: (י) ואף שהוא אומר בברכת מעריב ערכים: גולל אור מפני חשך, כיון ששקעה תמה הוי לילה לענין זה [תר"ן], ומשמע מדבריו דאם אמר הברכות קדם שקיעה חזרו ומברך, אכן מסוף דבריו שכתב דהוא דומה לתפלה של ערבית, ואם-כן כי היכי דלענין תפלה בודאי יצא מפלג המנחה ולמעלה, הכי נמי לענין ברכות בדיעבד; ועל-כל-פנים אם ברך קדם פלג, דלענין תפלה לא יצא אפלו בדיעבד, הכי נמי בודאי לענין ברכות: (ו) הרש"א והרא"ה בהלכותיו: (ז) רבנו תם ישב מנהגם, אבל רב הפוסקים חולקין עליו: (ט) פרי-מגדים ונהר-שילום. ואף שכתב הפרי-מגדים עוד עצה, דיתנה אם זמנה עכשו¹¹, כתנאי דאמרי שזמנה קדם צאת הכוכבים, טוב וכו', לא העתמתי, משום דמבאר הגרא וכן כמה אחרונים משמע דאין כאן ספק כלל, דדעת רבנו תם יחידה היא: (י) פוסקים: (יא) ממגן-אברהם: (יב) תלמיד רבנו יונה. והמשטתי טעם ראשון שכתבא המגן-אברהם דצריך לקרות קריאת שמע של חובה קדם אכילה, דרש"י פליג על זה, כמו שהביא ממגן-אברהם בעצמו בסוף דבריו, וגם הר"ש בענין קצתן ג חולק על זה, עין שם²⁰: (יג) אחרונים: (יד) דברת קריאת שמע יש לה דין תפלה, והכא דנינו יוצא בתפלה גם בברכות אינו יוצא. ואימתי נאמר פלג המנחה, עין לעיל בר"ג דיש דעות דסביר דהוא שעה ורביע קדם שמתפסה השמש מעינינו, ועל-כן בדיעבד אין לתור, אלא-אם-כן אם הקדים להתפלה קדם הזמן הנה: (טו) פוסקים: (טו) ואם אין לו עשרה בלילה להתפלה עמהם, נכון להתפלה עם הצבור גם לכתחלה מבעוד יום [דה"ח], ונראה

הלכות קריאת שמע סימן רלה

מתחזי כיהנה מה שיחזר ויתפלה (מרדכי ריש ברכות והגהות מיימוני פרק ג' מהלכות תפלה והורמות'הדשן ס"א): **ב** (טז) יאסור להתחיל (א) (יז) לאכל (ד) (יח) חצי שעה (יט) סמוך לזמן קריאת שמע של ערבית. * ואם (כ) התחיל לאכל אחר שהגיע זמנה, (ה) (כא) מפסיק וקורא קריאת שמע (כב) בלא ברכותיה וגומר סעודתו, ואחר־כך קורא אותה בברכותיה ומתפלה: הגה (כג) אבל אין צריך להפסיק לתפלה הואיל והתחיל לאכל, אבל אם לא התחיל לאכל, (כד) אף-על-פי שנטל ידיו צריך להפסיק (ר"ן פ"ק דשבת). (כה) ואם אין שהות להתפלה, מפסיק אף

ו בתי"וסף לדעת רבנו יונה והתשב"א אהא דאימא שם בגמרא ד' ד' מרדכי בקור קמא דרש"י אם הרכין שם מהא דמפסיקין לקריאת שמע ומקא דתפלה לח

שערי תשובה

ללוקה, כי כל הג' תפלות צריכים להיות ביים, וק"ש יקרא אחר צאת הכוכבים, וכתב בשלמיצבור שכן הוא בפרוש בזהר חדש פ' בראשית ובשאר מקומות בזהר, וא"כ איך היה עושה תרי קלי דתרי אהודי: וצ"ל דסמוך על ר"ת דבהפלה תקלה, וניה קורא ק"ש אח"כ, והנהגים כמנהג הרב וזה"ה להתפלה ערבית מבע"י מ"מ במוצאי שבת מאחרין תפלת ערבית להוסיף מחל על הקדש, ע"ש:

(א) לאכל. אבל טעמה בעלמא שרי, מ"א וט"ז. וכתב הט"ז: לפי הדרך שכתבתי לקרות ב' פנשיות בק"ש שעל המטה ולכונן לצאת בה י"ח ויכל לאכל ולשנות תחלה כיון שיש לו זמן מוגבל, ע"ש, וכ"כ המ"א דרש"י אם קרא בבהכ"נ מבע"י נשאי לאכל קדם קריאתו שנית בכיתו, ומ"מ במוצאי-שבת שאין קוראין מבע"י בבהכ"נ אסור להתחיל חצי שעה סמוך לצאת הכוכבים, חצי שעה. ט"ז פתב דאי"צ חצי שעה, אלא בסמוך שעור קטן לפני הזמן, ע"ש: **(ה) מפסיק.** דק"ש דאוריתא היא. ואם התחיל בפתח א"צ להפסיק, מרדכי, ב"י, ע"ט. ובבאר היטב אשר לפני פתב: ע"ש מ"א ששחמיר בזה, וכתבנו למ"ש המ"א

כשהוא גיגל בפרשיות יאחר להתפלה; ודחם: * ואם התחיל לאכל וכו'.

באור הלכה

סומך גאלה לתפלה, (י) ותפלה בזמנה עדיף מסמיכת גאלה לתפלה: **ב** (טז) אסור להתחיל וכו'. והטעם, שמא ימשך בסעודתו, ופעמים ישתקע על-ידי'ה גם בשנה, וישכח לקרות קריאת שמע, ואפלו לאכל קמץ אסור²⁸, ומכל מקום טעמה בעלמא, מיני פרות או אפלו פת בכביצה שרי²⁴: **(יז) לאכל.** וכן לישן, אפלו דעתו רק לישן קמץ²⁵ [גמרא]. והוא הדין דאסור אז לעשות (יח) כל המלאכות המבארות לעיל בסימן רלב סעיף ב, שהם דברים המביאים לידי פשיעה, וכל-שכן כשהגיע זמן קריאת שמע בנדאי אסור להתחיל בהן (לבוש ופמ"ג ברל"ב ודה"ח), ואלהי רבה מצדד להחיר בהם קדם שהגיע זמן קריאת שמע. מיהו, ללמד, לכלי עלמא שרי בסמוך²⁶ [ואדרבה, מצוה הוא²⁷], וכמו שאמרו בש"ס: אדם בא מן השדה בערב, וכנס לבית הנקסט, אם רגיל לקרות קורא, לשנות שונה, וקורא קריאת שמע ומתפלל, אבל משהגיע זמן קריאת שמע אסור אף ללמד כשהוא מתפלל (יט) בכיתו בחדר, ואם אמר לחברו שאינו לומד²⁸ שיפנינו שיתפלה, מותר²⁹ [אחרונים]: **(יח) חצי שעה.** דעת הט"ז להקל בזה, ולא בעי אלא שעור מועט³¹. **(כ) והאחרונים** מספיקים לפסק השלחן ערוך, דכל דליכא אלא חצי שעה אסור להתחיל לאכל³². **(כא) ואם בקש מאחד שיפנינו להתפלה³³,** ליכא אסורא להתחיל לאכל³⁴ **(כב) אפלו בשכבר הגיע זמן קריאת שמע³⁵:** **(יט) סמוך לזמן קריאת שמע.** הינו (ג) סמוך לצאת הכוכבים. ומשמע מוגן-אברהם דאפלו במוצאי-שבת יש לנהר שלא להתחיל אז הסעודה, ועין במשנה ברורה רצ"ט סעיף-קטן א מה שכתבנו בזה³⁶. כתבו האחרונים: הקורין ומתפללין מבעוד יום, אף-על-גב שיש להם לחזר ולקרות ביציאת הכוכבים, וכנ"ל בסעיף א, **(כד) אפלו הכי מטר להם לאכל קדם שיקרא שנית,** שהרי על-כל-פנים כבר קרא, **(כה) ומכל מקום בהגיע זמן צאת הכוכבים ממש נכון לנהר גם בזה:** **(כ) התחיל לאכל אחר וכו'.** ובתוך חצי שעה (ט) סמוך לצאת הכוכבים נמי פאחר שהגיע זמן הוא: **(כא) מפסיק.** (כו) מיד, כיון דקריאת שמע דאוריתא הוא⁴⁰, והוא התחיל באסור. **(כז) ואם התחיל בהתרה⁴¹,** דינו לפני חצי שעה שסמוכה לצאת הכוכבים, אפלו לקריאת שמע אינו מפסיק, כל שיש לו שהות לקרא אחר גמר סעודתו, וכנ"ל בסימן ע, במשנה ברורה סעיף-קטן בג-כד: **(כב) בלא ברכותיה.** משום דברכות (ט) אינם אלא מדרבנן, לא הבריחהו להפסיק בשבילי⁴². **(כג) אבל אין צריך וכו'.** כמו שכתב המחבר, שאינו מפסיק אלא לקרות קריאת שמע בלחוד בלא ברכות ובלא שמונה-עשרה, ומשום שהם רק מדרבנן, והאי דהדר וישאנו הרמ"א, משום דרצה לסיים "אבל" וכו': **(כד) אף-על-פי שנטל ידיו.** הינו, אף שיש עוד שהות הרבה להתפלה, מחמירין לה שיפסיק. ולא דמי (ל) להתחיל סמוך למנחה דאינו מפסיק בדיעבד אם כבר נטל ידיו, כדמבאר לעיל בסימן רלב, דבמנחה כיון דזמנה מועט מרתת ולא אתי למפשע, מה שאין פן בערבית דזמנה בדיעבד כל הלילה, גזרינן דלמא אתי למפשע ויסמוך על אריכותה של לילה, להכי כל זמן שלא התחיל באכילה עצמה מטרחינן לה להפסיק אף שנטל ידיו⁴³; **(ל) ודוקא כשלא ברך צדין על נטילת ידים,** אבל אם כבר ברך על נטילת ידים נכון שלא יפסיק, אלא יברך 'המוציא' ויאכל בנית ויפסיק סעודתו⁴⁴; ואף דבהתחיל לאכל אין צריך להפסיק, הקא שאני, שלא התחיל לאכל רק בשביל שלא יהא הפסק בין נטילת ידים ל'המוציא', שאינו נכון לבתחלה, כמבאר לעיל בסימן קסו: **(כה) ואם**

שער הצינון
 דוקא אם בנה היום לא התפלה מנחה אחר פלג המנחה: (י) הינו דכיון שדרבו תמיד לנהג כפרנן דאין מתפללין מבעוד יום, ומנחה מתפללין אחר פלג: (יט) פן מוכח מרשב"א שהובא בתי"וסף, דשאר מלאכות שאין דרוך להמשך שרי. ועין ברל"ב סעיף קטן ו בפררי מגדים, ובבאר הלכה שם דבור המתחיל בלרקי, כמה שכתבנו שם בשם מהר"י דמשמע דמחמיר בכל מלאכות: (יט) דקשהוא מתפלה בצבור לית לן למחש שמא יפשע³⁰: (ז) האליה רבה ונהר-שלום ומאמר מרדכי: (כא) מגן-אברהם בסוף סעיף-קטן ד: (כב) פן מוכח מאחרונים, וכמו לעיל בסימן רלב סעיף ב לגבי מנחה: (ג) הינו אפלו במקום שהצבור מקדמין להתפלה מפלג המנחה ולמעלה³⁷ אין לחש בנה לחמיר, ושלא ספקא דעטרות-זקנים בנה, דבאמת לא דמי להא דסימן רלב, אפלו לשיטת הר"ף שם, דאף סמוך למנחה גדולה אסור, הטעם דמשם מתחיל זמן מנחה, ונזרו בסמוך למנחה סתמא. מה שאין פן בנה: (ז) הש"י והמגן-אברהם בסימן זה ויבסימן רסו דעת המגן-אברהם לחמיר בנה, ויש אחרונים שמשליבין דבריו, עין לקמן ברס"ז בשער-הצינון³⁸, והביאם האליה רבה: (כס) אלהי רבה, וכן בדרך-החיים בדין תפלת ערבית של שבת פתב שניא-שמים יש לו לנהר בנה משום דיש אומרים שאין יוצאין באותו קריאת שמע שקרא מתחלה³⁹, וכל-שכן לדעת הגר"א דמשמע מנה דהוא פוסק בפשיטות דאינו יוצא קדם צאת הכוכבים: (יז) פן מבאר בר"ן פרק קמא דשבת וכן פתב במאמר מרדכי ובפררי מגדים: (ח) ומשמע בפררי מגדים שהתחיל סמוך למערב נמי מפסיק מיד אף-על-פי שעדין לא הגיע זמן קריאת שמע, מפל מקום כיון שהתחיל באסורא מפסיק מלאכל וממתין עד שיגיע הזמן ויקרא ואחר-כך יגמר סעודתו, אבל באמת אין הדברים מברחין כלל⁴², ובר"ן פרק קמא דשבת לא נזכר רק אלא שפיין שהתחיל באסורא מפסיק אפלו איכא עוד שהות לקרא, עין שם, אבל זה לא נזכר בפסיק אף-על-פי שלא הגיע צדן הזמן. וכעין זה מבאר ברא"ש בברכות לאיכא מאן דאמר דבסמוך למנחה קטנה נמי מפסיק, פתב זה ולשונו: ואם התחיל לאכל סמוך למנחה קטנה יפסיק כשהגיע זמן המנחה, אלמא אף-על-גב שהתחיל באסור מכל מקום אינו מפסיק אלא כשהגיע הזמן ולא מיד, והוא הדין בענינו, אם התחיל לאכל סמוך לזמן קריאת שמע דערבית אינו מפסיק רק כשהגיע הזמן: (כח) פוסקים: (ט) פשוט: (כט) פשוט: (ל) ש"ס ופוסקים: (לא) פן מצדד האליה רבה במסקנתו וכן מצדד המאמר מרדכי, וכן העיתים החי' אדם ומגן-גבורים:

הלכות תפילת המנחה סימן רלג

המשך מעמוד קודם

בשורת שבט הלוי (ח"ט סי' קמב) שכיון שמקרא מגילה בלילה נלמד בגמ' (מגילה ד, א) מהפסוק "ולילה ולא דומיה לי", צריך לילה ממש, מה שאין כן בנר חנוכה, אין דין להדליקו דוקא בלילה, שהרי בערב שבת מדליקים מבעוד יום, ועוד, שהרי נותן שמן בנר שידלק בלילה כשיעור חצי שעה.

תמיד מנחה קודם פלג המנחה [אמנם בהדלקת נר חנוכה לא הזכיר תנאי זה].

עוד הביא הביה"ל (שם), שהפרי"ח חולק על עיקר דינו של השו"ע, וסובר שהקורא מגילה קודם צאת הכוכבים לא יצא, ואולם בהדלקת נר חנוכה לא חולק הפרי"ח על השו"ע שם, ובטעם החילוק, כתב

הלכות תפילת המנחה סימן רלג

המשך מעמוד 294

(שם) שהעירוב חל [לדעה הראשונה], הסתפק הביה"ל האם גם כשנאכל העירוב בבין השמשות של רבי יהודה, או רק בבין השמשות של רבי יוסי.

[ביה"ל ד"ה ההיגו]

קשמתפלל אחר שקיעה שיתפלל על תנאי²⁸.

(28) ובמנחה של יום שישי ושל שבת, כתב בשורת אור לציון (ח"ב פט"ו תשובה ד) שאי אפשר להתנות תפילת שמונה עשרה יהיה או למנחה או לערבית, כיון שאין התפילות שוות זו לזו.

וכשהם עשרה שמתפללים לאחר השקיעה עם התנאי, הורה הגרי"ש אלישיב (קונטרס הלכות תפילה לגרי"י ישראלזון אות יא) שיתפללו יחד ללא חזרת הש"ץ ויאמרו קדיש בתחילה וסוף וכמו בתפילת ערבית.

וכן להתפלל תפילת שחרית בחצי שעה שלאחר חצות, כתב לעיל (סי' פט ס"ק ז) לעיין ברעק"א מה שכתב בשם הצ"ח, וכתב שם שיתנה כתנאי זה. וראה מה שביארנו שם.

מהשקיעה נחשב לילה, היינו רק לאופק בבל, אבל במדינותינו שנטים לצד צפון, אין לנו סימן אחר אלא שלשה כוכבים.

[שענה"צ ס"ק כא]

על דעת רבי יוסי דסבינא לה דאז עדיין יום ודאי הוא²⁷.

(27) ולענין עשיית איסורי דרבנן בערב שבת בזמן שלרבי יוסי עדיין יום, כתב בביה"ל לקמן (סי' רסא ס"ב ד"ה ושעור) שיש להחמיר שלא לעשות כבר מזמן שלרבי יהודה הוא בין השמשות, אך במוצאי שבת בזמן שלרבי יהודה הוא בין השמשות יהיה מותר לעשות שבות לצורך מצוה שלא גזרו עליו בין השמשות, אך סיים שם, שלפי מה שכתבו הגר"א והקרבן נתנאל שלחומרא הלכה כרבי יוסי, גם בזה יש להחמיר כרבי יוסי. וראה עוד מה שכתבנו שם. ולענין ערובי תחומין, כתב בביה"ל לקמן (סי' תטו ס"ג ד"ה נאכל) שאפילו אם הניח את העירוב בבין השמשות של רבי יוסי, חל הערוב, כיון שמעיקר הדין בודאי הלכה כרבי יוסי. אך אם נאכל העירוב בבין השמשות שכתב השו"ע

הלכות תפילת המנחה סימן רלד

המשך מעמוד קמח

שהוא הדין אם התפלל שלא לשם חובה אך גם לא לשם נדבה, שאם מחדש בה דבר ניכר שהיא לשם תחנונים. ואמנם בביה"ל (שם ד"ה ועל ידי) כתב שמהרמ"ם (פ"י מהלכות תפילה ה"ז) מבואר שדוקא כשמכוון לשם נדבה.

[משנ"ב ס"ק ד]

אָבֵל מְלִשְׁנָא דְטוֹר לֹא מְשַׁמַּע הַכִּיָּס³.

(3) וכן כתב לעיל (סי' קו ס"ק ז), שמה שכתב השו"ע (שם ס"ד) שהרוצה להתפלל נדבה צריך שיכיר בעצמו שיכול לכוון יפה בכל התפילה, הוא אפילו שמחדש דבר בתפילתו.

(1) וטעם הדבר שאסור להתפלל שתי תפילות לשם חובה, כתב לעיל (סי' קו ס"ק ג) שכיון שתפילות כנגד תמידים תקנום, נחשב כמקריב שני תמידים לשם חובה, שאסור משום 'בל תוסיף', ואפילו אם יתפלל את הראשונה ביחידות ואת השניה בציבור אסור.

(2) אמנם בזמנינו, כתב לעיל (סי' צד ס"ק כו), בשם הפמ"ג שאין כדאי להתפלל נדבה. וכן מבואר בביה"ל לעיל (סי' קו ס"א ד"ה אם הוא).

והטעם שיש לחדש איזה דבר, ביאר לעיל (סי' קו ס"ק ד) שעל ידי החידוש ניכר שתפילתו היא לשם תחנונים ולא לשם חובה. והוסיף

הלכות קריאת שמע סימן רלה

המשך מעמוד קמט

ואפילו אם כבר קרא קריאת שמע, וכתב המשנ"ב שם (סי' י) שלדעת הגר"א צריך לקרוא עמהם את כל קריאת שמע.

(19) ובספר מכתבי החפץ חיים (מבנו), פרק דוגמא מחיי אבי אות סג (כו)) כתב שכך גם נהג אביו. וכן בביה"ל (כאן ד"ה ומיהו) כתב 'זכמו

(ד) שיגמור את הקריאת שמע שעל המיטה. ואחר כך יחזור לקרוא קריאת שמע פעם נוספת.

(18) ומי שנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שקוראים קריאת שמע בזמנה, כתב השו"ע לעיל (סי' סה ס"ב) שצריך לקרוא עמהם פסוק ראשון,

מילואים הלכות קריאת שמע סימן רלה

המשך מעמוד קודם

(סי' רסג ס"ק נה ובביה"ל סי"ד ד"ה ואם) שיחזור ויתפלל, ואפילו אם התפלל מנחה באותו יום קודם פלג המנחה. וכל זה הוא ליחיד, אבל ציבור שטעו, לא מטריחים אותם לחזור ולהתפלל, ואפילו שהתפללו מנחה באותו היום אחרי פלג המנחה.

[ביה"ל ד"ה ואם]

דמושב להפלה ערבית בזמנה בתידי²².

(22) כיון שתפילה בזמנה עדיפה מתפילה בציבור. ולא מחמת הטעם שעדיף שיקרא קריאת שמע עם ברכותיה, שהרי בביה"ל לעיל (סי' מו ס"ט ד"ה כי) הסתפק בדעת הגר"א האם עדיף תפילה בציבור או קריאת שמע בזמנה עם ברכותיה (שיח הלכה סי' מו אות כב).

שהמנהג באמת בזמננו, ואמנם בביה"ל לעיל (סי' ס ס"ד ד"ה וכן) כתב בתוך דבריו, שבקריאת שמע של ליל שבת מנהגם היה לקרוא אותה בבית הכנסת קודם זמנה.

[שעה"צ ס"ק יב]

וגם הט"ז בסעיף קטן ג חולק על זה, עין שם²⁰.

(20) אמנם במשנ"ב להלן (סי' יט) סיים שמי"מ כשמגיע הזמן של צאת הכוכבים נכון להיזהר בזה. וראה עוד מה שכתבנו בשעה"צ שם ס"ק כד.

[משנ"ב ס"ק טו]

שמונה עשרה לא יתפלל עמהם²¹.

(21) ואם טעה והתפלל עמהם משום שחשב שהגיע זמנה, כתב לקמן

הלכות קריאת שמע סימן רלה

המשך מעמוד 298

[שעה"צ ס"ק כד]

ולש אחרונים שמשבין דבריו, עין לקמן ברי"ז בשער הציצית³⁸.

(38) שתיריך שם (סי' יא), ששם מדובר במי שרגיל להתפלל בחול ערבית בזמנה, ורק בערב שבת הוא מקדים להתפלל משום תוספת שבת, שבוה לכל הדעות חייב לחזור ולקרא קריאת שמע בזמנה, וא"כ אסור לו לאכול קודם שיחזור ויקרא בזמנה. וראה עוד מה שכתבנו בביה"ל לקמן סי' רעא ס"א ד"ה מיד.

[שעה"צ ס"ק כה]

באותו קריאת שמע שקרא מתחלה³⁹.

(39) אמנם במשנ"ב לעיל (סי' רלג ס"ק ה) סתם כדעת רוב הפוסקים, שזמן קריאת שמע הוא מצאת הכוכבים.

[משנ"ב ס"ק כא]

דקריאת שמע דאזניתא הוא⁴⁰ וכו', ואם התחיל בהקרא⁴¹.

(40) ולא ביאר איזה פרשיות יקרא, והתורת חיים (סופר, סי' ח) כתב שאף שנחלקו הפוסקים איו פרשה חיובה מהתורה, נראה שצריך לקרוא כאן את כל השלש הפרשיות [ראה במשנ"ב לעיל סי' סג ס"ק טו וסי' סז ס"ק ד שהביא את מחלוקת הפוסקים איזה פרשה חיובה מהתורה], אמנם ברשב"א (שבת ט, ב) הביא שני צדדים האם צריך לקרוא רק פסוק ראשון שהוא מהתורה, או את כל הקריאת שמע.

(41) ואם העמיד שומר, והלך השומר, כתב הא"א (בוטשאטש, סי' רצט ס"א) שנחשב שהתחיל בהיתר.

[שעה"צ ס"ק כז]

אין הדברים מכריחין קלל⁴².

(42) אמנם גם לעיל (סי' ע ס"ק כד, ובביה"ל סי' פט ס"ה ד"ה צריך) כתב שצריך להפסיק מיד, וכמו שתתם כאן במשנ"ב.

[משנ"ב ס"ק כז]

מקריחין לה להפסיק אף שנטל ידיו⁴³.

(43) אמנם לענין תספורת וכדו', כתב הקצות השלחן (סי' כו בדה"ש ס"ק ו) שכיון שהא"י (סי' ו, הובא לעיל ס"ק יז) מתיר לגמרי סמוך לצאת הכוכבים, אין לנו להחמיר, ואפילו אם לא התחיל את המלאכה עצמה [אלא רק פשט את מעילו העליון והניח עליו את סודר הספרים], לא מטריחים אותו להפסיק, וכמו שכתב בשו"ע לעיל (סי' רלב ס"ב) לגבי מנחה, וסיים שם וצריך עיון.

שינה חוץ לסוכה, וכן על איסור יחוד, אבל כאן, גם כשירדם השומר אין הדבר ודאי שיפסיד תפילתו, שאפשר שיתעורר מעצמו ויתפלל. והארחות חיים (ספינקא, סי' תלא ס"ק א) כתב שדוקא בתחילת הלילה שעדיין בני אדם ערים מועיל שומר לשינה, אבל בזמן שברוך כלל אנשים כבר ישנים, לא מועיל השומר.

(35) משמע מדבריו שאפילו למצוה דאורייתא מועיל שומר.

אכן לענין אכילה קודם קריאת המגילה שהשווה המשנ"ב לקמן (סי' תרצב ס"ק טו) את דינו לאכילה קודם קריאת שמע, כתב (שם ס"ק טז) שרק לאדם חלש שאם לא יאכל לפני קריאת המגילה, יכול לבוא לידי חולי, התיירו לו לאכול על ידי העמדת 'שומר'. וראה מה שכתבנו שם.

[משנ"ב ס"ק יט]

וצ"י במשנה ברוך רצ"ט סעיף קטן א מה שכתבנו בזה³⁶.

(36) שם כתב שאפילו שלענין אכילה קודם הבדלה, אסור לאכול תיכף מששקעה החמה וכשיטת הגאונים, מי"מ אם לא אכל סעודה שלישית, או אפילו אם אכל סעודה שלישית אלא שהוא תאב לאכול עוד, אפשר להתחיל לאכול אפילו לאחר השקיעה, עד חצי שעה קודם צאת הכוכבים. וביאר בשעה"צ שם (סי' ו) שאפשר לסמוך בזה על מה שפסק השו"ע לקמן (סי' רסא ס"ק ג) כדעת ר"ת, ואם כן עדיין לא התחיל בין השמשות. והקצות השלחן (סי' צד בדה"ש ס"ק ו) כתב, שלפי זה צריך עיון למה שנהג במוצאי שבת שלא כדעת ר"ת, לבאורה אין להתיר לו לאכול לאחר השקיעה אם אכל כבר אלא שתאב לאכול עוד, שהרי זה תרתי דסתרי. והוסיף, שנהגים להקל להתחיל לאכול אף בכמה דקות שלפני השקיעה למרות שלדעת הגאונים הן כבר בתוך החצי שעה לצאת הכוכבים, כיון שהוא לצורך מצוה עוברת [וראה שם עוד טעמים בזה], והעיר הגרש"ז אויערבך (ש"ש פני"ז הע' יז) שלפי זה אין היתר להתחיל לאכול בזמן זה אלא למה שלא אכל עדיין סעודה שלישית, אך סיים שאפשר שסומכים להקל בזה כיון שרגילים שלא להבדיל בתוך החצי שעה שלפני השקיעה. וראה עוד מה שכתבנו לקמן סי' רצט שם ושעה"צ ס"ק ד.

[שעה"צ ס"ק כג]

שהצבור מקדימין להפלה מפלג המנחה ולמעלה³⁷.

(37) וטעם הדבר כתב בשו"ת עונג יום טוב (סי' יד ד"ה ולפי זה), שלא אסרו לאכול אלא בזמן הקבוע לכל.